

Rien de Vries

Landadel in Overijssel

VERHALEN VAN BEWONERS OVER HUN LEVEN
EN OVER VERDUURZAMING VAN HUN LANDGOED

W BOOKS

Inhoud

7	Voorwoord
9	Inleiding
13	Landgoed Vilsteren / Liesbeth C.M. Cremers
21	Landgoed Hessum / jonkheer Maurits R.H.M. von Martels
25	Landgoed Rechteren / Christiaan A. graaf van Rechteren Limpurg
33	Landgoed 't Rozendael / Dolph E.H. baron van Ittersum en Ernestine van Ittersum - Blankenheim
43	Landgoed De Gunne / Diederik en Reinier van Sonsbeeck
51	Landgoed Den Aalshorst / Frederik H. baron Sloet van Oldruitenborgh
61	Landgoed Breckelenkamp / Matthijs A.M. Wanrooij
71	Landgoed Weldam / M.C.S. (Charlotte) Grävin zu Solms-Sonnenwalde en Carl Moll
79	Landgoed Nijenhuis en Westerflief / Albert H. graaf Schimmelpenninck
87	Landgoed Herinckhave / jonkheer Lothar D.M.T. von Bönninghausen
97	Landgoed Twickel / Roderik Graf zu Castell-Rüdenhausen en Egbert Jan Mooiweer (rentmeester)
107	Landgoed Het Lankheet / Eric Brinckmann
117	Stichting IJssellandschap / Jet Nieboer (communicatie)
123	Landgoed Den Oldenhof / Clara J.M. barones Sloet van Oldruitenborgh
131	Landgoed Warmelo / Annemarie Avenarius
137	Landgoed De Leemcule / Philip H.M. de Haseth Möller
143	Landgoed Den Berg / Floor C. barones van Dedem en Sander baron van Dedem
157	Bronnen
159	Wandel- en fietsroutes

Voorwoord

Het verzamelen en optekenen van persoonlijke getuigenissen van (voormalige) landgoedbewoners in Overijssel. Die opdracht kreeg auteur Rien de Vries mee toen hij zich in de zomer van 2018 aanmeldde als vrijwilliger bij de stichting Overijsselacademie. De Vries ging op pad en voerde gesprekken met zo'n zeventien eigenaren, bewoners, personeelsleden of pachters van Overijsselse landgoederen. De betrokkenen vertelden over de soms rijke familiegeschiedenis, wat er allemaal komt kijken bij het beheer van een landgoed, en over de wisselwerking tussen de omgeving en de maatschappelijke functie van de landgoederen. Nu vijf jaar later zijn deze verhalen gebundeld in het boek Landgoedbewoners in Overijssel.

Landgoederen hebben door de eeuwen heen een stevig stempel gezet op het Overijsselse landschap. De provincie kent vanouds tientallen havezaten, kastelen, spiekers of buitenplaatsen met sierlijke tuinen, lanen, parken en bossen. Tot hun bezittingen behoorden ook pachtboerderijen van waaruit het land werd bewerkt. Samen beslaan deze landgoederen een oppervlakte van ruim 30.000 hectare, bijna een tiende van het totale grondoppervlakte van Overijssel. Waar landgoederen vanaf de middeleeuwen vaak een militair-strategische of bestuurlijke functie hadden, nam in de negentiende- en twintigste eeuw het landschappelijke en recrea-

tieve belang van landgoederen toe. Hoewel veel landgoederen tegenwoordig nadrukkelijk meewerken aan (gedeeltelijke) openstelling voor het grote publiek, blijft er vaak toch nog een zweem van mysterie rondom een landgoed hangen.

Veel mensen zijn benieuwd wie er wonen, wat de eigenaren dagelijks uitvoeren en wat er allemaal gebeurt op en rondom een landgoed. De aantrekkingskracht van landgoederen, en de mensen daarachter, blijft onverminderd groot. Het zijn juist deze landgoedbewoners die Rien de Vries heeft gesproken voor zijn boek. Hun persoonlijke herinneringen en verhalen over het reilen en zeilen op een landgoed geven klank en kleur aan de vaak statige huizen die vanaf de openbare weg alleen op afstand te zien zijn. Het is de Vries gelukt 'binnen te komen' op de meest bijzondere plekken in de provincie en de verhalen van de direct betrokkenen te verzamelen. Van de eigenaar van kasteel en landgoed Rechteren bij Dalfsen en de huidige bewoner van kasteel Twickel bij Delden, tot aan de tuinman van landgoed 't Rozendael bij Heino en alles daar tussenin. Hun persoonlijke getuigenissen geven een bijzondere inkijk in het wel en wee van Overijsselse landgoederen en wat er bij het beheer daarvan komt kijken.

Martin van der Linde
Publiekshistoricus stichting Overijsselacademie

Inleiding

ONTSTAAN

In het najaar van 2019 startte de IJsselacademie met het project 'oral history over bewoners van historische landgoederen in Overijssel'. Door interviews met bewoners van historische landhuizen in Overijssel werden persoonlijke getuigenissen verzameld en opgetekend. Uit deze informatie ontstonden verhalen die onder de aandacht zijn gebracht in het digitale tijdschrift MijnStadMijnDorp. Oral history dient als aanvulling op feitelijke informatie, die in diverse boeken staan beschreven. Het gaat om de beleving van het wonen op een landgoed en om het vastleggen van de huidige tijdgeest. De belangstelling voor landgoederen is groot. Dit blijkt uit regelmatige uitgifte van boeken over dit onderwerp, aandacht bij tv programma's en de toename van recreatie op landgoederen door wandelaars en fietsers. Aan het slot van het boek staan in bronnen hyperlinks vermeld met informatie over wandel- en fietsroutes. Deze zijn overgenomen van Landschap Overijssel. Bovendien hebben particuliere landgoederen een belangrijke maatschappelijke rol in de verduurzaming van landschappelijke buitengebieden in de provincie.

BETEKENIS VAN HET BOEK

Landadel in Overijssel is een uniek boek omdat het is samengesteld uit persoonlijke getuigenissen waarin de bewoners/eigenaren van de landgoederen vertellen over hun leven, hun positie in de maatschappij en hun betrokkenheid bij het landgoed. Waar de inhoud van de meeste boeken over landgoederen strandt tot aan de hekken van het privé terrein nemen de verhalen in dit boek de lezer mee tot in het landhuis.

Velen zullen zich afvragen wie de bewoners zijn, hoe ze leven en hoe ze zijn grootgebracht. In dit boek vertellen ze, met of zonder adellijke titel zoals graaf of baron, hun persoonlijke getuigenissen vanaf hun jeugd, hun opleiding en werkzaamheden en hun visie op de betekenis van historische landgoederen in onze maatschappij. Een landgoed bestaat uit een cultuurhistorische eenheid van diverse onderdelen zoals landbouw, bosbouw, natuur, bewoners, bedrijven, recreatie, bezoekers en andere gebruikers, instandhouding van monumenten en landgoederenlandschap.

Er is sprake van een landgoedmodel als het toekomstbestendig beheerd wordt met oog voor de belangen van alle deelnemers en voor het maatschappelijk belang, zoals nu het vraagstuk over natuur en klimaat. De landgoedeigenaar kan als schakel fungeren tussen buitenwereld en binnenwereld van het landgoed, bijvoorbeeld door pachters en gebruikers te stimuleren zich in te zetten om maatschappelijk gewenste maatregelen te nemen zoals natuurinclusieve landbouw en klimaatmaatregelen. Met deze persoonlijke getuigenissen wordt een beeld geschetst van de huidige tijdgeest van de adel in Overijssel en van de dynamiek van het leven op de landgoederen, die tien procent beslaan van de grondoppervlakte in Overijssel.

BEGRIPPEN

Landhuizen die in de verhalen van dit boek voorkomen worden aangeduid als kasteel, havezate of buitenplaats. Het onderscheid tussen deze begrippen wordt in het kort uitgelegd. Omdat het in dit boek in de meeste verhalen

Oprijslaan naar huize Hessum.

of uitspraken houd ik niet, ook niet in de politiek. Je inzetten voor de omgeving en de (lokale) samenleving vind ik een morele plicht.'

CONTINUÏTEIT

Von Martels en zijn vrouw hebben drie zonen, die het alle drie belangrijk vinden dat het landgoed voortgezet wordt, al hebben ze geen interesse in de melkveehouderij. In de toekomst zal daarom gezocht moeten worden naar andere vormen van inkomsten om het landgoed te onderhouden, maar dat is van latere zorg. Voorlopig werkt von Martels met plezier door. Er zijn namelijk nog diverse alternatieven te bedenken, zoals het verpachten van het boerenbedrijf, maar het landgoed zal in elk geval niet verkocht worden, en ook huize Hessum niet als het aan von Martels ligt. Het streven is om het landgoed en het landhuis aan het nageslacht over te dragen.

LANDGOED HESSUM

De eerste bewoners van Huize Hessum waren de Zwolse arts Franciscus Justus van der Ketten en zijn vrouw Theresia Maria Hens. Hun vijfjarige zoon Petrus Antonius legde op 17 juni 1830 de eerste steen van het huidige Huize Hessum. Tweeëntwintig jaar later werd een stal

gebouwd en begon de agrarische geschiedenis van het landgoed. In 1861 erfde Theodorus E.J. van der Ketten (de broer van Franciscus) Huize Hessum. Hij was getrouwd met Ida M.C.A.J.A. von Martels. Aangezien zij geen kinderen hadden, werd landgoed Hessum op naam gezet van hun petekind Alfred C.E.A.M. von Martels (grootvader van de huidige bewoner van Huize Hessum), die in 1884 was geboren in Vreden (Duitsland) en tot 1958 op Hessum bleef wonen. In 1964 kregen hij en zijn wettige afstammelingen de Nederlandse adellijke titel met het predicaat *jonkheer* en *jonkvrouw*. Bij het huwelijk van zijn zoon Hubert L.M. von Martels met Marita F. Baurichter in 1950 onderging het huis een ingrijpende verbouwing. Het echtpaar kreeg vier kinderen. Op het landgoed was een melkveehouderij en er werden paarden gefokt. Jongste zoon Maurits von Martels nam de boerderij en het landgoed uiteindelijk over.

Recente ontwikkeling:

Maurits is gestopt met de melkveehouderij omdat er geen opvolging mogelijk was en hij een drukke baan kreeg als gedeputeerde van Overijssel voor de BoerBurgerBeweging. Mogelijk neemt zoon Justus de stallen in gebruik als opfokbedrijf voor paarden.

LANDGOED RECHTEREN

Gerard Hekking, tuinman op landgoed 't Rozendael tot 2022.

De datum had betrekking op de trouwdag van F.A.R.A. (Arnold) baron van Ittersum. Om de vijf jaar vindt bovendien een reünie plaats met alle takken van de familie. Naast de ontvangst van de familieleden werd er ook vaak vergaderd op de buitenplaats. Samen met haar man zorgde ze voor een ontspannen en gezellige sfeer. Ook de personeelsleden waren elke ochtend om tien uur welkom in de keuken om gezamenlijk koffie te drinken. Men voelde zich thuis bij de van Ittersums, wat blijkt uit het decennia lange dienstverband van de meeste personeelsleden, zoals die van de tuinman Gerard Hekking, Wim Bos, de timmerman, Henk Snelling voor de administratie en Agnes Dartel als steun en toeverlaat in het huis. Tenslotte werken Erik Burgers en Eric Wender al vele jaren als vrijwilligers op het landgoed. Voor Willem Hendrik nam het beheer van het landgoed veel tijd in beslag. Hij zette zich volledig in voor het behoud en zo mogelijk de uitbreiding van landgoed 't Rozendael en voor het Overijssels landschap.

'T NIJENHUIS: LANDGOED EN KASTEEL

Vanaf 1487 hebben zeven generaties Van Ittersum 't Nijenhuis bewoond. De laatste, Robert van Ittersum, eerst gehuwd met Joachima van Rechteren en na haar overlijden met Eleonora Bentinck, heeft de havezate eind zeventiende eeuw verbouwd tot de huidige vorm. De familiewapens van het echtpaar van Ittersum-Bentinck

Landschap rond 't Nijenhuis.

Buitenplaats 't Rozendael met het familiewapen links achter het hek.

en de jaartallen 1687 en 1694 zijn nog te vinden in de destijds gebouwde gedeelten. Robert was kinderloos en bij zijn overlijden is het landgoed met havezate naar de familie Bentinck gegaan.

Uiteindelijk is de familie Van Pallandt eigenaar geworden. Zij hebben het landgoed, 263 hectare groot met havezate, vier dienstwoningen en vijftien boerderijen middels een veiling voor 261.000 gulden verkocht aan de familie Ankersmit, tot teleurstelling van F.A.R.A. van Ittersum, die ook een bod deed. In 1958 heeft dr. D. Hanema zich gevestigd in de havezate en in 1967 heeft de provincie het huis met bijgebouwen gekocht. In 1987 kocht de stichting landgoed 't Nijenhuis, bestaande uit honderdvijftig hectare en vijf historische boerderijen. Met deze aankopen zijn de wensen van de stichter Arnold voor een deel vervuld. De aanschaf van het nabijgelegen landgoed 't Nijenhuis lukte in 1987

mede door de opbrengsten van de zandwinning nabij Kampen. Daar was veel zand nodig als ondergrond voor de bouw van de nieuwe wijk 'Het Onderdijs' langs de IJssel. De 'Stichting' bezat een zandput van negen hectare in de uiterwaarden van de Nieuwe Scheere bij Kampen, met een boerderij. Na de zandwinning is dit bezit verkocht om met die opbrengsten landgoed 't Nijenhuis met vijf boerenerven aan te schaffen. In een van deze erven is Ernestine van Ittersum komen wonen, nadat de boerderij grondig is verbouwd. In 1934 probeerde F.A.R.A. (Arnold) baron van Ittersum havezate 't Nijenhuis over te nemen toen het te koop stond. Hij dacht dat het zou lukken, omdat hij bij de onderhandelingen als enige een hoge hoed droeg tussen vijf boeren met een pet op. Maar iemand deed namens de NV Ankersmit Katoenfabriek in Deventer een hoger bod. 'Ik ben blij dat die koop niet is doorgedaan,' vertelt Ernes-

Door onevenwichtigheid in de predatie vreten marters onbeperkt nesten van kauwtjes leeg.

derijen op het landgoed gaat de bewoningsgeschiedenis in elk geval terug tot 1397. De Gunne dateert vanaf 1583 als katerstede, een kleine boerderij met enkele landerijen. Als Spyker (spieker: graanopslagplaats) werd het vermeld vanaf 1707. Door rijke burgers (patriciërs) uit een stad, zoals Zwolle, werd in die tijd een spieker vaak gebruikt als zelfstandig woongedeelte bij een pachtboerderij om in de zomertijd drukte, ziektes en stank te vermijden. In de winter werd het verblijf door personeel bewoond en onderhouden.

‘De Gunne kwam in 1727 in het bezit van de familie,’ vertelt Diederik Van Sonsbeeck. ‘Als medicus was Gerardus Antonius van Sonsbeeck nauw betrokken bij Potkamp, eigenaar van de spieker. Dit buitengoed kwam in handen van G.A. van Sonsbeeck na zijn huwelijk met de weduwe van Potkamp, mevrouw C.A. van Grootvelt. Tot op de dag van vandaag is de buitenplaats in bezit van onze familie gebleven,’ aldus de huidige bewoner.

In de eerste helft van de negentiende eeuw had de familie van Sonsbeeck zowel landgoed De

Vistrappen die vissen toegang geven tot een, door een stuw, ontoegankelijk geworden achterland.

Gunne, als Den Alerdinck en De Colckhof in haar bezit. Vanaf 1822 kwam Willemina Agnes Cremers, weduwe van de vroeg gestorven Gerardus A.S. van Sonsbeeck (1770-1809) min of meer permanent wonen op buitenplaats De Gunne. Formeel woonde ze nog in de stad Zwolle. De Gunne werd verbouwd, waarbij de voorgevel naar de zuidzijde werd verplaatst, getuige een gevelgedenksteen, daterend van 1822. Zo staat het landhuis er nu nog bij. De Overijsselse landschapsarchitect Georg Anton Blum werd ingehuurd om de tuin met park om te vormen tot een Engelse landschappelijke stijl. Bijzonder is dat enkele oude kaarten zijn overgebleven, en zelfs een ontwerptekening van G.A. Blum van de parkaanleg in Engelse stijl voor De Gunne. Er liggen nog veel lanen uit de periode 1730-1739 op het landgoed, hoewel ze niet meanderen. In 1845 had de Overijsselse Spoorwegmaatschappij plannen klaarliggen om parallel aan de Rijksweg (de huidige N35) een spoorlijnverbinding tussen Zwolle en Almelo aan te leggen, wat niet is doorgegaan. De rijke familiegeschiedenis en het eeuwenlange bestaan van landgoed De Gunne doen Diederik van Sonsbeeck beseffen dat hij slechts een kleine schakel vormt in de familieketen, of zoals hij het zelf uitdrukt: ‘Landgoed De Gunne met zijn familiegeschiedenis vormen het decor waarin ik een speler ben.’

Door toename van recreatie lopen meer loslopende honden, die voor onrust zorgen bij reeën en hazen.

DIEDERIK VAN SONSBEECK ALS SPELER IN DEZE TIJD

Vanaf 1991 is Diederik werkzaam als rentmeester. Hij ziet in zijn beroep een geleidelijke ontwikkeling die parallel loopt met maatschappelijke veranderingen. 'Als rentmeester was je in het verleden hoofdzakelijk gericht op de traditionele landbouw,' zo vertelt hij. 'Nu is er meer aandacht voor natuurbeheer, zoals het bieden van ruimte voor een nestelende raaf en aandacht voor duurzame verbetering van de grond.' Ook het waterschap heeft meer aandacht voor de natuur, zoals bescherming van flora en fauna.

Vroeger werden bosdelen gekapt en herbeplant, waardoor het zonlicht zorgde voor meer leefruimte in en op de aarde, zoals het ontstaan van hopen bosmieren. Nu is er sprake van geïntegreerd bosbeheer, waardoor het zonlicht op de bosbodem minder ruimte krijgt. Doordat bossen verzuren en de pH-waarde daalt hebben jonge dieren minder kans om zich gezond te ontwikkelen. Belangrijke voedingselementen logen uit en spoelen daarbij uit naar diepere grondlagen, waardoor de voedselketen wordt aangetast. Onderzoek in Wageningen toont bijvoorbeeld aan dat eierschalen door kalkgebrek verzwakken waardoor eierschalen eerder breken en er misvormingen bij de geboorte plaatsvinden, zoals ongezond gegroeide pootjes bij jonge vogels. Ook vindt er verschraling plaats in het bodemleven, zoals minder wormen en insecten die cruciaal zijn voor vogels in de kuikenfase. Diederik: 'Vroeger zat op bepaalde tijden de autoruit vol met vliegjes, nu niet meer.' De biodiversiteit neemt af en er ontstaat een onevenwichtigheid in de predatie bij de dieren. Predatoren, zoals roofvogels en vossen, hebben

Opengestelde voetpad door het landgoed.

Colofon

Uitgave

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com

Tekst

Rien de Vries

Fotografie

Arie Tinbergen, foto's
Frans Sellies, drones

Tekstredactie

Jan Mellema

Vormgeving

Anne Doede Kampen

Afbeelding omslag: De geometrisch
aangelegde tuin naast Huize Breckelenkamp.

De uitgave van dit boek werd mogelijk gemaakt door
bijdragen van:

- Ridderschap van Overijssel
- Stichting Fonds Nederlandse Adel
- Stichting Instandhouding Havezathe Herinckhave
- Stichting Nederlands Patriciaat
- Nederlandse Kastelen Stichting
- Crowdfunding

© 2024 WBOOKS Zwolle / de auteur

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam.

© c/o Pictoright Amsterdam 2024.

ISBN 978 94 625 8625 3
NUR 693

Bewoners van landgoederen in Overijssel vertellen hun levensverhaal. Het zijn unieke persoonlijke verhalen, waarin een actueel thema als verduurzaming van de buitenplaats bijzondere aandacht krijgt. Dat heeft veel betekenis voor de provincie omdat landgoederen tien procent beslaan van de totale oppervlakte van Overijssel. Mede dankzij de vele landhuizen die met omliggend bouwland en bossen als parels in het landschap liggen staat de provincie bekend als de tuin van Nederland. Voor toeristen zijn de opengestelde particuliere gebieden geliefde plekken om te bezoeken. In het boek wordt per verhaal verwezen naar een route om te wandelen of te fietsen.

Rien de Vries, gepensioneerd docent geschiedenis, sprak met bewoners van een aantal landgoederen in Overijssel. Deze gesprekken vormen de basis van dit met foto's verluchte boek.

9 789462 586253

WWW.WBOOKS.COM